

Alkoholipolitiikka-lehti ja kommunikatiivinen järki

Pertti Hemánus

Alkoholipolitiikka-lehti, vuoteen 1953 Alkoholiliikkeen Aikauskirja, täyttää 50 vuotta. Se on kuluneina vuosikymmeninä kokenut syvälle käyviä muodon ja sisällön muutoksia, jotka eivät tietenkään ole olleet riippumattomia suomalaisen alkoholipolitiikan, alan tutkimuksen eivätkä alkoholia koskevan keskustelun muutoksista.

Mutta samalla ehkä on löydettävissä myös jatkuvuuden aavistus. Avainsana on tällöin kulttuuri. Jo puoli vuosisataa sitten alkoholipolitiikasta vastuussa olleilla tuntuu olleen alustava oivallus alkoholin monimutkaisista yhteyksistä muuhun olevaiseen. Nyt nämä asiat ovat Alkoholipolitiikka-lehden keskeistä sisältöä ja niistä on mahdollista keskustella kommunikatiivisen järjen nimissä.

Tätä Alkoholipolitiikka-lehteä ei ainakaan 50 vuoden ikään ehtineenä olisi olemassa, ellei Suomen kansa olisi tunnetulla tavalla äänestänyt kieltolakia vastaan, eduskunta säätänyt väkijuomalakia ja se edellyttänyt Oy Alkoholiliike Ab:n toiminnan aloittamista, mikä tapahtui vuonna 1932.

Perustetun liikkeen tehtäväksi tuli lyhyesti sanottuna ”väkijuomalain toimeenpano”. Tämä juridis-hallinnollinen sanonta esiintyi myös vuonna 1936 ilmestymisensä aloittaneen Alkoholiliikkeen Aikauskirjan ensimmäisen numeron pääkirjoituksessa, jossa todettiin, että lehden on tarkoitus ”toimia yhdyssiteenä ja ajatus- ja toimintayhteyden ylläpitäjänä väkijuomalain toimeenpanossa työskentelevien henkilöiden kesken”.

Väkijuomalain toimeenpanoa ei suinkaan koettu helpoksi tehtäväksi, ei varmasti etukäteen eikä myöskään niiden kokemusten valossa, joita oli ehtinyt kertyä itse liikkeen perustamisen ja lehden synnyn välisinä vuosina. Mitään ihmettelemistä ei ole siinä, että Oy Alkoholiliike Ab päätti ryhtyä julkaisemaan lehteä. Sen sijaan voitaisiin kysyä, miksi se ei toteuttanut hanketta jo aiemmin.

Kuluneiden 50 vuoden aikana on suomalainen alkoholipolitiikka kokenut tunnetusti suuria muutoksia. Kuitenkaan ei väkijuomalain toimeenpano ole muuttunut aiempaa helpommaksi, ei objektiivisesti eli tosiasiasa eikä tajuunnallisesti eli Alkon henkilöstön ja alkoholipoliittisten päättäjien ajatusmaailmassa. Yhä pä-

tee myös se, mitä Pekka Kuusi kirjoitti kokoomateoksessa ”K. A. Fagerholm—Mies ja työkenttä”: ”Suomi on alkoholipolitiikan luvattu maa: tuskin mikään kansa on ottanut alkoholipolitiikan harjoittamista yhtä vakavasti kuin me suomalaiset.” Vaikeat asiat otetaan vakavasti.

Näin alkaa avautua tämän artikkelini näkökulma: Miten 50 vuotta täyttävä lehti on 1) heijastanut suomalaista alkoholipolitiikkaa sen kaikkine ongelmineen ja 2) pyrkinyt edistämään ongelmien ratkaisemista. Puheenvuoroni tarkoitus on tarjota aineistoa näihin kysymyksiin vastaamiseksi, ei lopullista totuutta.

Lehden vaiheet

Lienee tarpeen esittää juhlivasta lehdestä muutama tietosanakirjamainen perustieto.

Alkoholiliikkeen Aikauskirjaa ilmestyi vuosina 1936—38 kunakin seitsemän numeroa; yhteen laskettu sivumäärä ylitti ensimmäisenä vuonna 200:n neljällä sivulla, mutta jäi seuraavina vuosina jonkin verran sen alle. Vuonna 1939 julkaistiin talvisodan vuoksi vain kuusi numeroa, mistä käytännöstä tuli pysyvä. Ainoa poikkeus oli vuosi 1942, jolloin numeroita ilmestyi seitsemän. Tuona vuonna myös sivumäärä saavutti siihenastisen huippunsa, 268 sivua, minkä jälkeen 200 sivua ylitettiin vasta vuonna 1951.

Alkoholiliikkeen Aikauskirja muutti nimensä Alkoholipolitiikaksi vuoden 1953 alussa. Entinen nimi säilyi alaotsikoissa muistuttamas-

sa lehden menneisyydestä ja osoittamassa sen kustantajaa. Mainitun vuoden ensimmäisen numeron pääkirjoituksessa todettiin nimenmuutoksen olleen tarpeen syystä, että ”entinen nimi on helposti antanut oudommille harhaanviepiä käsityksiä aikakauskirjamme sisällöstä ja ohjelmasta”. Ts. uppo-oudot olivat luulleet kyseessä olevan henkilökunnan ja liikkeen sisäinen lehti, kun lehti tosiasiaassa oli jo monina vuosina käsitellyt ”suhteellisen laajapohjaisia sosiaalisia ja tieteellisiä ongelmia”.

Alkoholipolitiikka-lehden ilmestymistiheys on aina ollut sama: kuusi numeroa vuodessa. Sivumääräisesti lehti sen sijaan paisui 50-luvulla ja vuonna 1958 vuosikerta ylitti 300:n neljällä sivulla. Sama suunta jatkui 60-luvun alkupuolella huipentuakseen vuonna 1965 tasan 400 sivuun, tähänastiseen ennätykseen. Koska kuitenkin lehden typografia käytetyistä kirjaintyypeistä alkaen on 50-vuotisen taipaleen aikana useaan kertaan muuttunut, sivumääristä ei voida suoraan päätellä tekstin määrää.

Lehden luonnetta ehkä vastaa se, että sen tekijöiden nimiluettelo on puolivuosisataiseen aikaväliin nähden varsin lyhyt. Alkoholiliikkeen Aikakauskirjan päätoimittajana toimi *Roope Tuhti* 1936—45 ja hänen jälkeensä *Yrjö Räisänen* 1946—48 sekä Pekka Kuusi vuodesta 1949. Toimitussihteerin nimi mainitaan vasta vuodesta 1949 alkaen, jolloin tehtävässä oli *Erkki J. Immonen*.

Lehden nimenmuutoksen jälkeen Kuusi jatkoi päätoimittajana vuoteen 1971, *Klaus Mäkelä* hoiti tätä tointa 1972—73 ja *Jorma Simpura* 1974—84. Nykyinen päätoimittaja *Jorma Hentilä* tuli tehtävänsä viimeksi mainittuna vuonna.

Toimitussihteerinä jatkoi Immonen vuoteen 1952 ja häntä seurasivat *Kauko Kula* (1953—65), *Jaakko Turkka* (1965—66) ja *Eero Tuominen* (1967—80). Tuomisen toimi muutettiin toimituspäällikön vakanssiksi 1981, ja hänen siirtyttyään eläkkeelle 1981 seuraajaksi tuli *Matti Virtanen*, jonka toimi muutettiin toimituspäällikön vakanssiksi 1984.

Puhuttaessa Alkoholipolitiikka-lehdestä ei sovi unohtaa sen ruotsinkielistä sisarjulkaisua nimeltä Alkoholipolitik. Sillä oli oma kiistaton tehtävänsä niin kauan, kuin moni kielelliseen vähemmistöömme kuuluva luki huonosti suomea. Vuonna 1983 Alkoholipolitik tehtävänsä tehneenä lopetettiin silloisessa muodossaan, ja

seuraavana vuonna alkoi ilmestyä samanniminen yhteispohjoismainen lehti, jonka rahoittava pääosin Alko ja joka toimitetaan sen suojissa. Uusi Alkoholipolitik on siis itsenäinen, Alkoholipolitiikka-lehdestä riippumaton julkaisu.

Kohti yhä vivahteikkaampia merkityksiä

Puoli vuosisataa eläneen lehden sisällön suurten linjojen kuvaaminen ei ole mahdollista ilman pitkälle meneviä abstrahointeja, olkoonkin että ne aina tekevät enemmän tai vähemmän väkivaltaa todellisuudelle. Seuraava yrityseni periodisoida Alkoholipolitiikan vaiheita on tietenkin vain yksi mahdollisuus monista.

1) Vuodet 1936—1952 eli alkoholikaupan juridis-hallinnollisiin ongelmiin keskittyvä vaihe. Tätä vaihetta luonnehtii sanonta alkoholikaupasta ”hyödyttömän tavarankäytön jakeluna”; Sanonnan on erään helsinkiläisen alkoholitarkastajan puheista poimittuna vienyt kirjaansa ”Vapaan viinan aika” Jorma Simpura. Sanonta on mielestäni osuva: Alkon artikkelit koettiin tavaraksi, josta ei voi olla hyötyä kenellekään — vahinkoa kylläkin — paitsi valtiolle myyntitulojen muodossa.

2) Vuodet 1953—1965 eli tapakulttuuria korostava ja viinikampanjoita tukeva vaihe. Alkon myymälöistä ei enää vain jaeltu valikoimaan kelpuutettuja tuotteita, vaan asiakkaiden valintoihin pyrittiin myös vaikuttamaan; asiakkaiden omat preferenssit eli mieltymykset eivät välttämättä olleet tabuja. Tätä vaihetta ehkä voitaisiin kutsua *halutun mutta ongelmallisen tavarankäytön myymiseksi*.

3) Vuonna 1966 alkanut vaihe, jonka aikana suomalainen alkoholipolitiikka on mm. elänyt läpi liberalisoinnin huipun eli keskioluen ns. vapauttamisen. Kolmannessa vaiheessa Alkossa on koettu — ehkä vähitellen yhä yleisemmin — myytävän *haluttua, ongelmallista ja monilla vivahteikkailta merkityksillä ladattua tavaraa*. Ei ole sattuma, että kursivoidut avainsanontani ovat vaiheesta toiseen tultaessa pidentyneet. Se heijastaa sitä, että alkoholin luonne on alettu kokea yhä mutkikkaammaksi.

Mitkä sitten ovat kussakin vaiheessa olleet Alkoholipolitiikka-lehden ja sen edeltäjän kirjoittelun painopistealueet? Yritän ensiksi luonnehtia sitä pähkinänkuoressa ja sen jälkeen havainnollistaa asiaa mm. esimerkein.

Ajanjaksona, jona alkoholikauppa koettiin ennen muuta hyödyttömän tavarankäytön jakeluksi, oli Alkoholiliikkeen Aikakauskirjan julkaisijan yritettävä hoitaa tämä jakelu mahdollisimman vähin haitoin. Lehden palstoilla pohdittiin useista eri näkökulmista paitsi alkoholin vähittäiskaupan myös sen anniskelun ongelmia — jälkimmäiset nähtiin aivan ilmeisesti edellisiä mutkikkaammiksi. Juridis-hallinnollisen lähestymistavan korostuminen oli luonnollista myös siksi, että alkoholista ja sen ongelmista ei nykypäivän verrattuna ollut saatavissa paljonkaan tieteellistä tietoa, etenkin ei kotimaista eikä Suomen oloja koskevaa; lehti ei siten voinut sitä paljon tarjota.

Toisessa vaiheessa Alkoholipolitiikka siis heijasti julkaisijansa toimintoja halutun mutta ongelmallisen tavarankäytön myyjänä. Tuotteen haluttavuus tiedettiin hyvin, mutta haluja pyrittiin hyvässä tarkoituksessa ohjailemaan: Alkoholipolitiikka-lehden tämän vaiheen vuosikertoja on joskus kutsuttu ”viinissä kelluviksi”. Pohjalta oli tietenkin löydettävissä näkemys, joka pitkälle vastasi ajan johtavien alkoholipolitiikkajärjestöjen ja suureksi osaksi tutkijoidenkin kantaa: mietojen juomien haittavaikutukset yksilölle ja yhteiskunnalle ovat olennaisesti pienemmät kuin väkevempien. Tutkimuksen panos lehdes-
sä painottui tuntuvasti enemmän kuin edellisen jakson aikana.

Näin tulemme pariinkymmeneen viime vuoteen. Tavara, jota Alko on myynyt, on edelleen tiedostettu halutuksi ja samalla ongelmalliseksi, mutta myös erilaisilla merkityksillä ladatuksi. Näiden merkitysten vivahteikkuus ja syvällä piilevyys ehkä erottavat alkoholin kaikista muista suomalaisessa yhteiskunnassa kaupan olevista tavaroista. Kolmannessa vaiheessa Alkoholipolitiikka on edelleen tarjonnut runsaasti tilaa alan tutkimuksen esittelylle, mutta merkilepantavaa on ensin luonnontieteellisen tutkimuksen osuuden vähittäinen lasku ihmistieteellisen kasvaessa ja sitten mittaavan yhteiskuntatieteellisen tutkimusotteen heikkeneminen ja sen vaihtoehdon eli pehmeitä aineistoja käyttävän ihmistieteen voimistuminen. Luonnontieteellistyyppistä tietoa alkoholihaitoista on lehdes-
sä viime vuosina julkaistu vähemmän kuin joskus aiemmin, mikä tuskin kuitenkaan johtuu haittojen vähättelemisestä vaan siitä, että kyseisen tieto alkaa jo olla varsin yleisesti tunnettua.

Usko tieteeseen on alkanut horjahdella koko meidän kulttuuripiirissämme; tämänsuuntaisia sävyjä on ehkä luettavissa myös Alkoholipolitiikka-lehden rivien välistä. Lehteä on määrätietoisesti kehitelty yhä keskustelempaan suuntaan. Jätän avoimeksi, onko näiden kahden suunnilleen samanaikaisen muutoksen välillä mitään loogista yhteyttä.

Ravintolakulttuurista kulttuurisiin merkityksiin

Ensimmäiselle vaiheelle ominaista ajattelutapaa havainnollistan katkelmalla Alkoholiliikkeen Aikakauskirjan ensimmäisen numeron (siis 1/1936) yhdestä artikkelista. Sen kirjoittaja varatuomari *Arvo Linturi* oli Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston tuolloinen varapuheenjohtaja. Sanoin ”Anniskelu ja sen järjestely nykyisen väkijuomalainsäädännön aikana” otsikoidun pohdiskelunsa hän päätti näin:

”Alussa (heti kieltolain kumoamisen jälkeen — P.H.) oli ravintoloitsijakunta kaikkein suurimmalta osalta tottumaton väkijuomain asialliseen anniskeluun ja hoitoonkin, joten tarvittiin runsaasti aikaa jo siihen, että väkijuomain varasto- ja kulutuskirjanpito saatiin kaikkialla oikein hoidetuksi, viinan tarjoilua koskevat säännökset voimaan ja että aikamääräyksiä, m.m. aamupäiväanniskelua koskevia, noudatettiin. Ravintolatarkastus on nyttemmin jo voinut suunnata täyden huomionsa sellaisiin tärkeisiin parannuksiin kuin anniskelun hoitamisen sillätavo-
voin, etteivät ravintolavieraat pääse ravintolassa juopumaan, tiukennettuun järjestyksenpitoon, sekä ravintolahuoneistojen ja niihin liittyvien hotellihuoneiden kuntoon. Suomessa pitkän kieltolakiajan jälkeen vallinneita olosuhteita ei ilman muuta ole verrattava olosuhteihin sellaisissa maissa, joissa ravintolakulttuuri on vakiintunut ja korkealla ja missä ravintolat ovat tottuneen, hyvin koulutetun ammattimieskunnan hoidossa.”

Linturi oli lehden alkuvuosien uutterimpia kirjoittajia, ja hänessä personoitui huoli siitä, miten alkoholikauppa ja -anniskelu olisivat hoidettavissa mahdollisimman vähin vaurioin. Edellä olevan sitaatin ulkopuolelta on syytä todeta myös, että alkoholiongelmat nähtiin ensimmäisessä vaiheessa ennen muuta ns. alempien yhteiskuntaluokkien vaikeuksiksi ja että työväenluokka taas jäsenettiin ns. parempaan ja huonompaan ainekseen, joista nimenomaan jälkimmäisellä katsottiin olevan suuri vaara

sortua alkoholin liika- ja yleensä ongelmakäyttöön.

Sitaatissa on mielestäni muun ohessa kiintoisaa mm. Linturin maininta erilaisista ravintolakulttuureista. Hänelle kulttuuri oli selvästi arvottava käsite: on korkeampaa ja matalampaa kulttuuria. Joka tapauksessa herää kysymys, eikö jo 50 vuotta sitten alkoholikaupasta ja -anniskelusta huolta kantaneilla ollut aavistus alkoholin laajemmista kytkennöistä. Tällaisista kysymyksistä kiinnostuneelle tutkijalle saattavat Alkoholiliikkeen Aikauskirjan vanhat vuosikerrat olla antoisa lähde.

Toisen vaiheen ajattelutavasta poimimani näyte ei ole vain hyvin erisisältöinen vaan yleensäkin erityyppinen kuin äskeinen. Kyseessä on *Gurli Rosenbröjjerin* Kirje Ranskasta (Alkoholipolitiikka 6/1959). Kirjoittaja kertoo ensin, miten Ranskan kouluhallitus mainittuna vuonna esti koululaisten osallistumisen viininkorjuuseen: Lukuvuosi aloitettiin jo 15. syyskuuta, kun se normaalisti oli aloitettu vasta lokakuussa. Asiasta oli vähällä syntyä lakko. Kirjoittaja jatkoi:

”Viineihin kohdistuvalla mielenkiinnolla ei ole mitään tekemistä alkoholismien kanssa, joka muuten näyttää vähenevän Ranskassa ja on varsin harvinaista nuorison keskuudessa. Alkoholismien aiheuttamia kuolemantapauksia on alle 25-vuotiaitten joukossa todettu vain 0,5 sataatuhatta kohden, ikäluokassa 25—30 vuotta vastaavasti kaksi.”

Elettiin siis aikaa, jolloin Alkon piirissä koettiin myytävän haluttua mutta ongelmallista tavaraa. Sen ongelmat olivat tunnetusti suuret ja vaikeat Suomessa mutta eivät välttämättä kaikissa muissa maissa ja kulttuureissa; alkoholiongelmiensa kulttuurisidonnaisuus tiedostettiin toki, eikä vain ongelmien vaan koko alkoholin.

Lainattu kirjoittaja ei halunnut kevytmielisesti vähätellä alkoholin vaaroja, vaan hän lähetti kirjeitään Suomessa luettavaksi maasta, jonka oloissa ehkä olisi opiksi otettavaa. Tapakulttuurin korostaminen ja viinikampanjoiden tukeminen olivat tuon ajan tiedon ja ajattelutavan valossa perusteltuja tehtäviä, jotka luontevasti lankesivat Alkoholipolitiikka-lehdelle niin kuin Alkon muullekin valistustoiminnalle.

Kuten sanottu, puheena olevaan ajanjaksoon osui myös suomalaisen alkoholitutkimuksen, niin luonnon- kuin ihmistieteellisen, suuri nou-

su. Sentapaiset vakavat ja yhä ajankohtaiset kysymykset kuin alkoholismien käsite ja tämän ilmiön ns. syyt nousivat nyt lehden sivuilla ensi kerran pysyviksi puheenaiheiksi, joista alustivat ajankohdan johtavat tutkijat. Olisi mitä virheellisintä väittää tuon tutkimuksen pitäneen alkoholiongelmiä jotenkin helppoina. Sen sijaan voidaan kyllä tulkita tämän vaiheen ajattelua siten, että siihen sisältyi *tutkimukseen ja tieteeseen kohdistuvaa optimismia*: Tutkimuksen avulla tieto kumuloituu ja totuus ainakin suhteellisessa mielessä lähenee, ja jos ongelmat eivät ehkä koskaan voi täysin ratketa, ne voivat muuttua tuntuvasti pienemmiksi kuin ne aiemmin olivat. Varovainen optimismi kohdistui myös alkoholipoliittiseen päätöksentekoon ja alkoholipolitiikkaan yleensä.

Kolmatta vaihetta elämme yhä. Tämänhetkisen ihmistieteellisen alkoholitutkimuksen ja ehkä hiukan myös -politiikan kiinnostuksen kohteita havainnollistan lyhyellä katkelmalla *Pasi Falkin* ja *Pekka Sulkusen* artikkelista Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri (Alkoholipolitiikka 6/1981), jonka otsikkokin sisälsi sähköistyneitä avainsanoja:

”Alkoholin kulttuurin tutkimus on — hyödyllinen näkökulma sikäli kuin se kohdistuu alkoholin sosiaalisiin merkityksiin, etsii niistä muodostuvan struktuurin historiallista taustaa ja suhteuttaa sen yhtäältä suomalaisen kulttuurin yleisiin merkitysrakenteisiin ja toisaalta arkielämän toisintamisen piirteisiin.”

Edellä väitin, että jokin aavistus alkoholin laajemmista kytkennöistä ehkä heijastui Alkoholiliikkeen Aikauskirjan sivuilta jo 50 vuotta sitten. Vaikkapa näin olisikin, ero nykypäivään on toki suuri. Koskaan aiemmin ei alkoholiin ole tutkimuksessa osattu liittää niin vivahteikkaita merkityksiä eikä alkoholia ladata niillä kuin vuosikymmenellä, jota nyt elämme, ja tämän eron perusteelliseksi selvittämiseksi on Alkoholipolitiikka-lehti ehkä tulevaisuudessa tai jo nytkin tärkeimpiä lähteitä.

Koettu muutos ehkä on osaksi tulkittavissa pettymysten ja turhautumien aikaansaannokseksi. Jos tämä ylimalkaan pätee, se koskee tiettyä yhteisötasoa: alkoholitutkijoiden ja -poliitikkojen yhteisöä. Sen sijaan hypoteesini tuskin voi samalla tavoin päteä yksilötason tutkijoihin, koska useat tämän hetken näkyvät nimet

eivät nuoruutensa vuoksi vielä olleet alalla aiemman varovaisen optimismin vaiheessa.

Optimismiin siis tämän tulkinnan mukaan tyrehtytti se, että sen enempää luonnon- ja ihmistieteelliseen tutkimukseen perustuvat kuin muutkaan alkoholipoliittiset keinot eivät osoittautuneet läheskään niin tehokkaiksi kuin toisessa vaiheessa kuviteltiin. Viinien ja yleensä mietojen suosiminen ei ratkaisevasti vähentänyt alkoholihaittoja, eikä vapautettu ja suosituksi tullut keskiolut niinkään ohjannut kulutusta pois vahvemmista juomista tähän miedoimpaan vaihtoehtoon vaan tuli entistä paljon painavampana suomalaiseseen kulutuskuvaan kaiken muun lisäksi. Edelleen alkoholiongelmaisten hoito kaikkine variantteineen pysyi mitä ongelmallisimpana.

Varmaankaan ei olisi oikein yksinkertaistaa tätä ajattelun kehitystä ja sanoa aiemman optimismin Alkoholipolitiikan sivuilla muuttuneen pessimismiksi. Ehkä kysymys on kiinnostuksen painopisteen siirtymisestä tavalla, joka *tekee optimismi—pessimismi-ulottuvuuden vähemmän relevantiksi*. Kenties voitaisiin väittää Alkoholipolitiikka-lehden nimenomaan 1980-luvulla tulleen vähemmän ”alkoholiongelmaiseksi”, ei siis suinkaan vähemmän ongelmakeskeiseksi yleensä mutta vähemmän halukkaaksi määrittelemään alkoholikysymykset klassiseen *social problem* -tapaan. Eräiden maailman johtavien sosiologiiden varoitusten mukaan *social problem* -määrittelyt eivät yleensä olekaan johtaneet hyvään toimintapolitiikkaan.

Tieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna kolmannen vaiheen Alkoholipolitiikka on tietenkin *vähemmän positivistinen*, siis vähemmän luonnontieteellistyypisiin ulkokohtaisiin havaintoihin ja mittauksiin sekä niiden tilastolliseen käsittelyyn luottava. Tämä ei johdu vain luonnontieteellisen panoksen vähenemisestä lehdessä vaan myös ihmistieteellisen alkoholitutkimuksen osuuden kasvusta. Kun toisessa vaiheessa lehti antoi tilaa ihmistieteen metodologiaa ja empiirisiä metodeja koskeville artikkeleille, ei vastaavaa ole kolmannessa vaiheessa juuri nähty. Tämä tuskin johtuu siitä, että modernia kulttuurista alkoholitutkimusta tekevät itse pitäisivät työtään sillä tavoin esseistisenä tai journalistisena, että sen metodologia ei olisi ongelmallinen. Kenties kysymys on uudenaikaisesta tavasta yhdistää metodologia ja subs-

tanssi eli tekemisen säännöt ja itse tekeminen eikä positivistisesta tavasta erottaa niitä.

Lopuksi tässä yhteydessä on syytä palata lehden kolmannen vaiheen keskustelevuuteen. Se osoittaa myönteisellä tavalla, että tutkimuksellisen ja alkoholipoliittisen optimismin heikkenemisen ei tarvitse välttämättä johtaa kyynisyyteen eikä luopumiseen. Keskustelevuutta korostaessaan lehden toimituksella on takanaan myös julkaisijan tuki: Vuonna 1981 pidetyssä yhtiön sisäisessä seminaarissa silloinen pääjohtaja Pekka Kuusi totesi, että lehdessä ”pitää voida julkaista vastakkaisiakin näkemyksiä”; riittää kun pääkirjoitus on ”firman politiikan mukainen”.

Kohti alkoholisuhteen hallitsemista

Alkoholipolitiikka-lehti ei ole jäänyt vaille tunnustusta. Opetusministeri *Kaarina Suonio* jatkoi 9.4.1984 lehdelle sekä sen silloisille tekijöille Jorma Simpuralle ja Matti Virtaselle yhden valtion kyseisen vuoden tiedonjulkistamispalkinnoista. Palkinnon perustelu kuului seuraavasti:

”Lehden nimi Alkoholipolitiikka viittaa kohtalaisen kapeaan alueeseen, mutta lehden sisältö, niin tutkimuselosteet kuin erityisesti käyty keskustelu, katselee elämistä ja yhteiskuntaa tuoreesta ja yllättävästäkin perspektiivistä. Mainittakoon esimerkiksi suomalaista humalaa sekä alkoholin ja luovuuden välistä yhteyttä luodanneet kirjoitukset. Jorma Simpora ja Matti Virtanen ovat lisäksi ansioituneet tiedonjulkistajina myös omissa nimissään.”

Mielestäni on helppo yhtyä näihin perusteluihin niiltä osin, kuin ne koskevat alkoholipolitiikan tuoreita ja yllättäviä perspektiivejä. Sitä vastoin — jos myös hieman nenäkäs huomautus sallitaan — viittaus lehden kattaman alueen kapeuteen on jonkin verran maallikkomainen; lehteä tarkoin seurannut ja lukemansa ymmärtänyt lukija toki on havainnut alkoholin mutkikkaat yhteydet luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan, ylimalkaan olevaisen, moniin kerrokseen.

Jos aikakauslehtiä on luokiteltava niin kuin mm. käytännön tarpeita ajatellen usein on, mihin luokkaan Alkoholipolitiikka-lehti silloin on vietävä? Vaihtoehtoja on ainakin kolme: 1) *tieteellinen*, 2) *ammattillinen* ja 3) *valistuslehti*.

Alkoholipolitiikka-lehteä ei voida pitää ns. puhtaasti tieteellisenä aikakauslehtenä, koska sille olisi ominaista tiedeyhteisön sisäisenä viestintävälineenä toimiminen ja tieteen sisäisen logiikan noudattaminen. Tosiasiassahan alkoholipolitiikan yleisö on ratkaisevasti tiedeyhteisöä laajempi, ja sen sisältö valikoituu ja muotoutuu myös muin kuin tieteellisin kriteerein. Selkeästi ammatillinen julkaisu juhliiva lehti ei ole, koska se on tarkoitettu laajemmalle yleisölle kuin vain ammatikseen alkoholikaupan ja anniskelun tai alkoholiongelmien parissa työskenteleville; lehti ei myöskään heijasta puhtaana minkään ammattikäytännön sisäisen kehittämisen logiikkaa. Kolmas vaihtoehto eli valistuslehtenä toimiminen ehkä osuu etikettiin lähemmäksi kohdettaan kuin kaksi edellistä, mutta ratkaisevaksi jää, mitä kaikkea valistuslehdellä voidaan tarkoittaa. Tietoisuuden tai ymmärtämyksen lisäämiseen pyrkivää julkaisua? Niitä on Suomessa useita myös alkoholikysymyksen saralla, eikä tuo etiketti erottele Alkoholipolitiikkaa muista.

Olen myös tätä artikkelia varten käymieni keskustelujen pohjalta käsittänyt Alkoholipolitiikka-lehden toimituksen tarkoitusperät siten, että lehti ei voi sitoutua mihinkään ”erillislogiikkaan”, ei tieteen, ei Alkon, ei päihdehuollon ammattilaisten, ei ”kansan” — se ei voi olla minkään ryhmittymän ideologian vahvistaja sisäänpäin eikä propagandisti ulospäin. Sen sijaan perusideana tulisi keskustelussa esiin tulleiden ajatuksen mukaan olla yritys *saattaa* nuo *erillislogiikat keskinäiseen vuorovaikutukseen*. Yksi mahdollisuus olisi spontaanien yhteentörmäysten passiivinen heijastaminen, mutta sitä paremmalta tuntuu olennaisten teemojen esiin nostaminen ja ristiriitojen käsittelyn organisointi.

Alkoholipolitiikka-lehden toimitus ei ymmärrettävästi halua tehdä täysin neutraalia lehteä. Sen toiminnallinen tavoite on löydettävissä, ehkäpä niistä lähtökohdista, jotka Pekka Kuusi puki sanoiksi lehden 40-vuotisjuhlannumeron 6/1975 pääkirjoituksessa: ”*Alkoholisuhteen hallitseminen* eli alkoholihaittojen minimoiminen kuulunee ihmisen pysyväispyrkimykseen” (kursivointi P. H:n). Tämä pyrkimys ilmenee useilla eri tasoilla yksittäisen yksilön tasosta koko suomalaisen yhteiskunnan tasolle saakka — kansainvälinen yhteisö tässä yhteydessä si-

vuuttaen. Itse olen halukas tarjoamaan keskusteluun sitä ajatusta, että Alkoholipolitiikka olisi sitoutunut tähän päämäärään mutta ei mihinkään erityisiin keinoihin. Juuri toimintavaihtoehtojen muotoilemista sekä niiden mahdollisten tai toteutuneiden seurausten tarkastelua varten lehteä tarvitaan. Painopiste ehkä asettuu luontevimmin tulevaisuuteen: Miten toimia tästä eteenpäin?

Tälle pohdiskelulleni Alkoholipolitiikka-lehden tehtävistä ja mahdollisuuksista on löydettävissä myös teoreettisia perusteluja. Avuksi tarjoutuu laajalti tunnettu filosofi ja sosiologi Saksan liittotasavallasta, *Jürgen Habermas*, jonka kaksiosainen mammuttiteos on nimeltään *Die Theorie des kommunikativen Handelns* (Kommunikatiivisen toiminnan teoria). Habermas etsii kirjassaan eräänlaista ihannetta, kommunikatiivista käytäntöä, *argumentaation areenaa, jolla ei esiinny minkäänlaista pakkoa*. Hänen mukaansa kommunikatiivisessa käytännössä asuu ainakin periaatteessa *kommunikatiivinen rationaalisuus eli järki*. Tässä käytännössä etsitään järkipärisen maailmaan suhtautumisen ehtoja.

Mitä tämä sitten hieman kouriintuntuvammin otettuna tarkoittaa? Järkipärisen keskustelun arvon korostamista. Keskustelun järkipärisuus edellyttää ennen muuta kahta asiaa: sitä, että keskustelijat tunnustavat myös vastapuolen järkiolenoksi, joka otetaan vakavasti, sekä sitä, että keskustelussa ratkaisee argumenttien oma ominaispaino, eivät esim. valtasuhteet tai ylimalkaan yhteiskunnallinen asema.

On hyvä tietää, että Habermasia on myös kritikoitu, jopa runsaasti. Hänen ihmiskuvaansa on arvosteltu liiasta rationaalisuudesta: Ihminen ei kriitikkojen mukaan ole niin järkipäinen olento, kuin Habermas eräänlaisessa valistusoptimismissaan olettaa. Niin ikään on muistutettu siitä, että pakoton argumentaation areena edellyttää herruudetonta yhteiskuntaa, jota ei ainakaan toistaiseksi ole kyetty luomaan.

Nämä sinänsä asialliset huomautukset eivät mielestäni kuitenkaan vie Habermasin ajatuksilta kaikkea pohjaa. Ihmisessä on sekä rationaalinen että irrationaalinen puolensa, eikä kumpaakaan niistä pidä sivuuttaa, ei myöskään edellistä. Toiseksi yhteiskuntaa ehkä on mahdollista kehittää kohti suhteellista herruudetto- muutta, eikä sitä paitsi herruuden tosiasia aina

eikä välttämättä tee asiallista argumentoivaa keskustelua mahdolliseksi. Voitaneeenko perustellusti väittää esim., että Alkon herruus olisi 50 vuoden aikana suhteettomasti kahlehtinut sen julkaiseman lehden linjaa?

Habermasilta löytää arvokkaita ajatuksia myös eräissä peruskysymyksissä toisilla linjoilla oleva. Itselleni ns. totuudet, joista on järkevää puhua vain suhteellisessa mielessä, ovat yhä väitteiden ja todellisuuden välistä vastaavuutta. Ts. totuudet eivät ole äänestyspäätöksiä eivätkä konsensus-henkisiä keskustelun lopputulemia; enemmistökin voi erehtyä. Mutta suhteellisten totuuksien löytämisen menetelmänä keskustelu habermasilaisessa mielessä lienee parempi kuin mikään muu toistaiseksi tarjolla oleva.

Pyrkimys ja saavutukset

Yhdestä näkökulmasta katsottuna lehti on sen sisällön ja lukijoiden välinen suhde, ei enempää eikä vähempää.

Arvioitaessa Alkoholipolitiikka-lehteä tästä näkökulmasta on muistettava sen suhteellisen suuri, yhdeksän ja kymmenen tuhannen väliin asettuva levikki, joka antaa sen sanoille kantavuutta. Tuohon määrään sisältyvä monisatainen kirjastolevikki merkitsee sitä, että lehteä lukee tai ainakin selailee arvaamaton joukko kirjastojen käyttäjiä. Edelleen sanan kantavuutta lisää lehden tuleminen sanomalehtien toimituksiin, joissa sitä lainaillaan omaan lehteen tai ainakin luetaan; voidaan ajatella, että juhliiva lehti näin kykenee ainakin jonkin verran kohottamaan suomalaisen toimittajakunnan tiedon ja ajattelun tasoa alkoholia koskevissa kysymyksissä.

Matti Piispan vuonna 1982 tekemä lukijatutkimus kertoo kiintoisia asioita kohteestaan. Tutkija itse on tiivistänyt tuloksiaan seuraavaan muotoon: Alkoholipolitiikka on (pää)kaupunkilaisten lehti, miesten lehti, ns. määrän sukupuolen lehti, vakavaraisten lehti, lukeneiston lehti sekä alkoholiongelmien parissa ”kentällä” työskentelevien ja arkipäivän alkoholikontrollia harjoittavien lehti. Nämä tiivistetyt sanonnat on tietenkin ymmärrettävä suhteelliseksi: Ne tarkoittavat esim. ensimmäisen toteamuksen osalta sitä, että lehden lukijoista 25 % asui pääkaupunkiseudulla ja 71 % yleensä kaupun-

geissa, kun vastaavat luvut koko väestön osalta olivat 16 % ja 60 %.

Mainitun tiivistelmän tulkitseminen ei ole vaikeaa. Alkoholipolitiikka-lehti tavoittaa suhteellisesti ottaen erityisen hyvin henkilöitä, jotka itse työskentelevät alkoholin ja sen ongelmien parissa tai ovat päätöksentekijöitä. Tämä tietenkin lisää lehden vaikutusmahdollisuuksia — joskin toiseen suuntaan taas toimii se seikka, että lukijakunta on asiantuntevaa ja siksi todennäköisesti myös kriittistä.

Piispan tulosten mukaan lukijat pitävät Alkoholipolitiikkaa yleisesti ottaen tärkeänä tietolähteenään, joskin sen suhteellinen painoarvo vaihtelee ryhmästä toiseen. Ehkä tätäkin kiintoisampi tulos liittyy juuri lukijakunnan kriittisyyteen. Väite, jonka mukaan Alkoholipolitiikka-lehti on liikaa kiinni Alkon linjassa ja näkökannoissa, sai kaikissa vastaajaryhmissä tuki-joita enemmän kuin kiistäjiä — tutkijoista ja toimittajista siihen yhtyi yli puolet. Kun siis itse edellä annoin ymmärtää, että kysymyksessä tarkoitettua riippuvuutta ei ehkä liiallisena olisi, kuulun vähemmistöön.

Mainittu tulos johtaa uskottavuusongelman jäljille; Alkoholipolitiikan julkaisijan ja toimituksen on varmaan viisasta ottaa se vakavasti. Alko on mitä tyypillisimmin osa tämän yhteiskunnan *establishment*’ia, se kuuluu niihin suuriin ja vakiintuneisiin instituutioihin, joiden kritiikki on 1980-luvulla ylimalkaan olennaisesti lisääntynyt. *Urho Kekkonen* on joskus puheissaan viitannut *Luigi Pirandellon* aforistiseen ajatukseen: ”Niin on jos siltä näyttää”.

Lehden uskottavuusongelma liittyy sen vaikutusten problematiikkaan, jonka pohtimiseen Alkoholipolitiikan osalta olisi luontevaa lopettaa tämä puheenvuoro. Tiedotusopillinen vaikutustutkimus on kuitenkin juuri nyt sellaisessa muutoksen tilassa, että ei tunnu lainkaan houkuttevalta sanoa mitään vähääkään täsmälliseksi tarkoitettua minkään yksittäisen lehden vaikutuksista. Meillä ei ole menetelmiä erottaa Alkoholipolitiikka-lehden ja sen edeltäjän vaikutuksia muiden alkoholipolitiikkaan ja alkoholiongelmien ratkaisuyrityksiin vaikuttaneiden voimien aikaansaannoksista. Tietenkin voidaan kysyä, olisimmeko alkoholisuhteen hallitsemispyrkimyksessä *edes* niin pitkällä kuin tänään, ellei nyt juhliivaa lehteä olisi koskaan perustettu. Mutta tämä taas on mm. osa suu-

rempaa kysymystä, joka koskee rationaalisuuteen pyrkivän alkoholipolitiikan vaikutuksia yleensä. Kysymyksiä riittää, vastauksia vähemmän.

Pekka Kuusi päätti edellä jo mainitun pääkirjoituksensa (numerossa 6/1975) lauseeseen: ”Pyrkimys hallinnee ihmiselämää enemmän kuin saavutukset”.

English Summary

Pertti Hemánus: Alkoholipolitiikka-lehti ja kommunikatiivinen järki (The Journal Alkoholipolitiikka and Communicative Reason)

In this fiftieth anniversary issue of Alkoholipolitiikka the author describes and analyses the line of the journal, its continuity and changes in it.

The history of the journal can be divided into three periods: 1) that of legal and administrative problems in the alcohol trade (1936—1952), 2) that of refined manners and wine campaigns (1953—1965) and 3) that of the search for the cultural implications and nuances of meaning of alcohol (1966—). Optimism in alcohol policy was greatest in the second phase.

According to the author, Alkoholipolitiikka is not a typical professional journal nor a purely scientific journal or educational magazine either. Its basic

idea is to bring the specific professional, scientific and educational logics into mutual interaction. Passive reflection of spontaneous collisions would be inadequate, and a better alternative is to concentrate on essential themes and to organize the discussion of conflicts.

The author points out the importance of the rational discussion of alcohol problems, applying communicative reason, the concept of which has been developed by the German philosopher and sociologist Jürgen Habermas.

The importance of Alkoholipolitiikka as a source of information and impulses for different target groups has been proved in a readership analysis, although the majority of the respondents criticized the dependence of the journal on its publisher, the state alcohol monopoly.

Alkoholipolitiikka Vol. 50: 286—293, 1985